

Bryssel, 27. syyskuuta 2024
(OR. en)

13899/24

SOC 717
ANTIDISCRIM 145
GENDER 232
JAI 1437
FREMP 373
COHOM 163
EDUC 376

SAATE

Lähettäjä:	Euroopan komission pääsihteeri, allekirjoittajana johtaja Martine DEPREZ
Saapunut:	25. syyskuuta 2024
Vastaanottaja:	Thérèse BLANCHET, Euroopan unionin neuvoston pääsihteeri
Kom:n asiak. nro:	COM(2024) 422 final
Asia:	KOMISSION KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE, EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN KOMITEALLE romaneja koskevien kansallisten strategiakehysten täytäntöönpanosta ottaen huomioon romanien tasa-arvoa, osallisuutta ja osallistumista koskevan EU:n strategiakehyksen sekä romanien tasa-arvosta, osallisuudesta ja osallistumisesta annetun neuvoston suosituksen

Valtuuskunnille toimitetaan oheisena asiakirja COM(2024) 422 final.

Liite: COM(2024) 422 final

Bryssel 25.9.2024
COM(2024) 422 final

**KOMISSION KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE,
EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN
KOMITEALLE**

romaneja koskevien kansallisten strategikehysten täytäntöönpanosta ottaen huomioon romanien tasa-arvoa, osallisuutta ja osallistumista koskevan EU:n strategiakehyksen sekä romanien tasa-arvosta, osallisuudesta ja osallistumisesta annetun neuvoston suosituksen

Sisällys

JOHDANTO.....	1
1. TÄHÄN MENNESSÄ TOTEUTETUT TOIMET.....	3
1.1 ROMANIEN KANSALLISET YHTEYSVIRANOMAISET	3
1.2 ROMANIVASTAISUUDEN TORJUNTA	5
1.3 KOULUTUS, TYÖLLISYYS, TERVEYDENHUOLTO JA ASUMINEN	7
1.4 SEURANTA, TAVOITTEET JA INDIKAATTORIT	12
1.5 VALTAVIRTAISTAMINEN	14
1.6 OSALLISTUMINEN	15
1.7 RAHOITUS.....	17
2. ROMANIEN TASA-ARVON, OSALLISUUDEN JA OSALLISTUMISEN EDISTÄMINEN LAAJENTUMISPROSESSISSA MUKANA OLEVISSA MAISSA.....	18
3. EU:N TOIMET.....	20
PÄÄTELMÄT.....	24

JOHDANTO

Tasa-arvo on keskeisellä sijalla komission asialistalla. Se pyrkii rakentamaan tasa-arvon unionia, jossa kaikki voivat elää ilman syrjintää. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi komissio on pannut täytäntöön erityisiä tasa-arvostrategioita¹.

Osana tätä pyrkimystä komissio on vahvistanut sitoumustaan EU:ssa ja sen ulkopuolella asuville romaneille² hyväksymällä lokakuussa 2020 uuden romanien tasa-arvoa, osallisuutta ja osallistumista koskevan EU:n strategiakehyksen³, jäljempänä 'romaneja koskeva EU:n strategiakehys'.

Kehys perustuu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 2 artiklassa vahvistettuihin tasa-arvon ja syrjimättömyyden perusarvoihin sekä ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen, vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeudet mukaan luettuina. Siinä on myös otettu huomioon EU:n aiemman kehyksen⁴ arvioinnista saadut kokemukset. Romanian tilanteen kohentamisessa on kyse perusoikeuksista, oikeudenmukaisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta. Myös talous hyötyy siitä, että autetaan työmarkkinoilla aliedustettuja tai niiltä pois suljettuja ihmisryhmiä samaan töitä ja helpotetaan näin työvoima- ja osaamispulaa.

Euroopan unionilla on vielä pitkä matka todellisen tasa-arvon saavuttamiseen romaneille, jotka muodostavat sen suurimman etnisen vähemmistön.⁵ Syrjäytyminen on edelleen yleistä, ja monet romanit kärsivät edelleen jokapäiväisessä elämässään merkittävästä syrjinnästä, romanivastaisuudesta ja sosioekonomisesta syrjäytymisestä. Siksi romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen keskeinen uutuus on sen kattava kolmen pilarin lähestymistapa, jolla edistetään i) tasa-arvoa, ii) sosiaalista ja taloudellista osallisuutta ja iii) romanien osallistumista poliittiseen ja sosiaaliseen elämään sekä talous- ja kulttuurielämään. Tätä kehystä täydentää romanien tasa-arvosta, osallisuudesta ja osallistumisesta 12. maaliskuuta 2021 yksimielisesti annettu neuvoston suositus⁶, jonka perusteella jäsenvaltiot sitoutuivat hyväksymään ja panemaan täytäntöön romaneja koskevat kansalliset strategiakehykset.

EU:n kehyksessä asetetaan EU:n tason tavoitteet⁷ ja ensimmäistä kertaa myös määrälliset tavoitteet, jotka on saavutettava vuoteen 2030 mennessä. Jäsenvaltioita kannustettiin

¹ [Sukupuolten tasa-arvostrategia 2020–2025](#), [EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelma 2020–2025](#), [romaneja koskeva EU:n strategiakehys](#), [hlbtiq-henkilöiden tasa-arvoa koskeva strategia 2020–2025](#) ja [vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva strategia 2021–2030](#).

² Yleiskäsitteenä käytetty ”romani” kattaa laajan joukon erilaisia romanitaustaisia ihmisiä, kuten romanit, sintit, kaalet, romanichalit ja boyashit/rudarit ja ashkalit, ”egyptiläiset”, jenishit, dom-, lom-, rom- ja abdal-ryhmät sekä liikkuvat ryhmät, kuten nk. etniset travellerit tai ranskankielisellä hallinnollisella termillä ”gens du voyage” tarkoitetut ryhmät, sekä henkilöt, jotka samastuvat nimillä ”Gypsies”, ”Tsiganes” tai ”Ziganes” kutsuttaviin ryhmiin. Käyttämällä termiä ”romani” ei kielletä minkään edellä mainitun ryhmän erityispiirteitä.

³ [Romaneja koskeva EU:n strategiakehys](#).

⁴ [EU:n puitekehys vuoteen 2020 ulottuville romanien kansallisille integrointistrategioille](#).

⁵ [Paikallis- ja alueviranomaisien kongressi: Roma and Travellers](#).

⁶ [Neuvoston suositus, annettu 12 päivänä maaliskuuta 2021, romanien tasa-arvosta, osallisuudesta ja osallistumisesta \(2021/C 93/01\)](#).

⁷ [Romaneja koskeva EU:n strategiakehys](#): 1. torjutaan ja ehkäistään romanivastaisuutta ja syrjintää, 2. vähennetään köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä romanien ja valtaväestön välisen kuilun umpeen kuromiseksi, 3. edistetään osallistumista voimaannuttamalla sekä kehittämällä yhteistyötä ja luottamusta, 4. lisätään tosiasiallista yhdenvertaista pääsyä laadukkaaseen inklusiiviseen yleisopetukseen, 5. lisätään tosiasiallista yhdenvertaista pääsyä laadukkaisiin ja kestäviin työpaikkoihin, 6. parannetaan romanien terveyttä ja lisätään tosiasiallista yhdenvertaista pääsyä laadukkaiden terveys- ja sosiaalipalvelujen piiriin ja 7. parannetaan tosiasiallista yhdenvertaista keskeisten palvelujen ja asianmukaisten asuntojen saatavuutta ilman segregatiota.

muuntamaan ne kansallisiksi romaneja koskeviksi kehyksiksi, jotka olisi laadittava vuoteen 2021 mennessä. Yhteisen mutta eriytetyn lähestymistavan mukaisesti komissio kehotti kaikkia jäsenvaltioita sisällyttämään niihin tiettyjä yhteisiä piirteitä ja vähimmäistason sitoumuksia. Lisäksi jäsenvaltioita, joissa on merkittävä (eli selvästi yli prosentin) romaniväestö⁸, pyydettiin sisällyttämään kehyksiinsä kunnianhimoisempia sitoumuksia. Komissio esitti EU:n tason tavoitteissa edistymisen mittaamista varten joukon indikaattoreita⁹, joista jäsenvaltiot voivat valita kansalliseen tilanteeseensa sopivat.

Komissio arvioi tammikuussa 2023 tilannekatsauksessaan¹⁰ romaneja koskevia kansallisia kehyksiä suhteessa sitoumuksiin, joita jäsenvaltiot tekivät neuvoston suosituksessa, ja antoi ohjeita tietyissä asioissa tarvittaviin parannuksiin. Tällaisia asioita ovat:

- romanien kansallisten yhteysviranomaisten¹¹ toiminta
- romanivastaisuuden torjuminen ja ehkäiseminen
- koulutuksessa ja asumisessa esiintyvän segregaatian poistaminen
- tavoitteiden ja indikaattorien asettaminen
- romanien osallisuuden valtavirtaistaminen
- romanien osallistumisen lisääminen.

Komissio kehotti jäsenvaltioita noudattamaan näitä ohjeita¹², kun ne uudistavat ja päivittävät romaneja koskevia kansallisia kehyksiään ja/tai niihin liittyviä toimintasuunnitelmiaan tehdäkseen niistä kunnianhimoisempia, muun muassa osoittamalla tarvittavat varat kansallisista talousarvioista ja/tai EU:n varoista.

Kuten romaneja koskevassa EU:n strategiakehyksessä ja neuvoston suosituksessa suunniteltiin, jäsenvaltioiden olisi toimitettava komissiolle tiedot saavutetusta edistyksestä joka toinen vuosi vuodesta 2023 alkaen. Näitä tietoja käytetään komission Euroopan parlamentille ja neuvostolle kahden vuoden välein antamien kertomusten perustana.

Tässä komission kertomuksessa arvioidaan romaneja koskevien kansallisten kehysten täytäntöönpanoa ja soveltuvuutta vuoden 2030 tavoitteiden saavuttamiseen. Se perustuu jäsenvaltioiden toimittamiin kertomuksiin ja kattaa ajanjakson uusien romaneja koskevien kansallisten kehysten hyväksymisestä vuosina 2021–2022 kesäkuuhun 2023¹³. Kertomuksessa keskitytään asioihin, joiden todettiin komission alustavassa tilannekatsauksessa edellyttävän lisäparannuksia ja seurantaa. Kertomuksessa käsitellään myös lyhyesti muita alakohtaisia asioita ja varojen käyttöä. Se kuvastaa tilannetta kesäkuuhun 2023 asti, mukaan lukien kaikki romaneja koskevien kansallisten kehysten parannukset ja muutokset. Tulevissa kertomuksissa

⁸ Nämä maat ovat BG, CZ, EL, HU, RO, SK ja ES. Neljässä jäsenvaltiossa on suuri romaniväestö (BG: 9,94 %, RO: 9,02 %, SK: 8,63 % ja HU: 7,49 %), ja kolmessa jäsenvaltiossa pienempi (CZ: 1,90 %, EL: 1,63 % ja ES: 1,55 %). Ks. [Euroopan neuvoston vuoden 2012 arviot](#).

⁹ [Indikaattorit](#) on laatinut EU:n perusoikeusvirasto yhteistyössä romanien kansallisten yhteysviranomaisten, kansallisten tilastotoimistojen ja komission kanssa.

¹⁰ [Arviointikertomus romaneja koskevista jäsenvaltioiden kansallisista strategiakehyksistä \(COM/2023/7 final\)](#).

¹¹ Kansallisen romanistrategian yhteysviranomaisiksi nimetyt kansalliset edustajat, joilla on toimivalta koordinoita strategian kehittämistä ja toteuttamista kansallisella tasolla.

¹² Nämä ohjeet esiteltiin ja niistä keskusteltiin romanien kansallisten yhteysviranomaisten kanssa maalisi- ja joulukuussa 2023.

¹³ Kun uudet romaneja koskevat kansalliset strategiakehykset oli hyväksytty, jäsenvaltiot [toimittivat ne komissiolle](#) toukokuun 2021 ja kesäkuun 2022 välisenä aikana.

tarkastellaan edistymistä romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen ja neuvoston suosituksen kaiken sisällön täytäntöönpanossa.

Jäsenvaltioiden toimittamien kertomusten lisäksi komission kertomuksessa on otettu huomioon kannanotot, jotka on kerätty Madridissa 30. marraskuuta 2023 järjestetyn romanien osallisuutta käsitelleen 16. eurooppalaisen foorumin¹⁴, 12. joulukuuta 2023 järjestetyn romanien kansalaisjärjestöjen kuulemisryhmän¹⁵ kokouksen ja julkisen kannanottopyynnön¹⁶ kautta.

1. TÄHÄN MENNESSÄ TOTEUTETUT TOIMET

Tässä jaksossa arvioidaan toimia, joita jäsenvaltiot¹⁷ ovat romaneja koskevat kansalliset kehykset hyväksytyään toteuttaneet asioissa, joiden komissio katsoi vuonna 2023 vaativan parannuksia. Jaksossa käsitellään lyhyesti myös muita alakohtaisia asioita ja varojen käyttöä. Se sisältää esimerkkejä jäsenvaltioiden¹⁸ lupaavasta kehityksestä ja ohjeita romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen ja neuvoston suosituksen mukaisten parannusten jatkamiseen ottaen huomioon yhteisen mutta eriytetyn lähestymistavan eri jäsenvaltioissa.

1.1 ROMANIEEN KANSALLISET YHTEYSVIRANOMAISET

Kaikki jäsenvaltiot nimeävät romanien kansalliset yhteysviranomaiset koordinoimaan romaneja koskevia strategioita kansallisella tasolla. Romaneja koskevassa EU:n strategiakehyksessä kehoitettiin jäsenvaltioita vähintään antamaan romanien kansalliselle yhteysviranomaiselle selkeä toimeksianto ja sen toteuttamiseen riittävät resurssit/henkilöstö, myös paikallistason työtä varten. Lisäksi jäsenvaltioita ja erityisesti niitä, joissa on merkittävä romaniväestö, pyydettiin varmistamaan, että niiden romanien kansalliset yhteysviranomaiset osallistuvat sosiaalista osallisuutta koskevien politiikkojen ja yleispalvelujen suunnitteluun ja tarvittaessa myös EU-rahoituksen ohjelmasuunnittelua ja seurantaan koskevaan päätöksentekoon. Komissio korosti vuoden 2023 arvioinnissaan, että jäsenvaltiot eivät olleet kaiken kaikkiaan vahvistaneet romanien kansallisia yhteysviranomaisia riittävällä rahoituksella ja henkilöstöllä.

Raportointijakson aikana 15 jäsenvaltiota (CY, CZ, DE, EL, ES, FI, IE, NL, FR, LV, PT, RO, SE, HR ja SK) vahvisti romanien kansallisten yhteysviranomaistensa roolia esimerkiksi lisäämällä niiden henkilöstöä tai niille osoitettuja määrärahoja. Muita jäsenvaltioiden toteuttamia toimenpiteitä olivat i) institutionaalisen rakenteen muuttaminen, ii) romaniasiainvaltuutetun tehtävän perustaminen, iii) strategisen kehyksen täytäntöönpanon seurantakomitean perustaminen, iv) yhteyksien kehittäminen romaniyhteisöihin ja vuoropuhelun edistäminen romanien kansalaisjärjestöjen kanssa ja v) teknisen tuen hankkiminen täytäntöönpanoa ja seurantaan varten. Romanien kansalliset yhteysviranomaiset

¹⁴[Romanien osallisuutta käsitellyt 16. eurooppalainen foorumi \(EPRI\)](#) kokosi yhteen kansallisia hallituksia, EU:n, kansainvälisiä järjestöjä ja romaniväestön kansalaisyhteiskuntaa. Se tarjosi foorumin, jossa keskusteltiin romaneja koskevien kansallisten kehysten täytäntöönpanon edistymisestä keskittyen erityisesti asumiseen liittyvän segregaaation poistamiseen ja EU:n varojen optimaaliseen käyttöön tähän tarkoitukseen. Kansalaisjärjestöjä on kuultu romanien osallisuutta käsitelleen eurooppalaisen foorumin sisällöstä.

¹⁵ Kansalaisjärjestöjen kuulemisryhmä on foorumi romanien ja romaniasioita edistävien kansalaisjärjestöjen sekä komission yksiköiden väliselle säännölliselle tietojenvaihdolle romanien kannalta merkittävästä kehityksestä kansallisella ja EU:n tasolla.

¹⁶ [Kannanottopyyntö](#).

¹⁷ Arvioinnissa ei ole mukana MT, joka ilmoitti, ettei sillä ole romaniväestöä.

¹⁸ AT, IE, LV ja PT ovat uudistamassa romaneja koskevia kansallisia kehyksiään.

osallistuvat kahdessatoista jäsenvaltiossa (BG, CZ, DE, EL, ES, FI, HR, HU, IT, PT, SI ja SK)¹⁹ täysivaltaisina jäseninä EU:n yhteisrahoittamien ohjelmien seurantakomiteoihin.

Kymmenen jäsenvaltion (BE, CZ, EE, ES, HR, HU, IT, LT, PL ja SI) romanien kansalliset yhteysviranomaiset ilmoittivat tarvitsevansa lisätukea tai resursseja kansalliselta tasolta voidakseen hoitaa tehtävänsä tuloksellisesti. Yleisesti ottaen suurin osa kannanottopyyntöön vastanneista ilmoitti, että romanien kansallisilla yhteysviranomaisilla oli riittämättömät resurssit ja vajavaiset valmiudet päätöksentekoprosesseihin ja EU:n rahoittamien ohjelmien täytäntöönpanoon.

¹⁹ Romaniassa [kansallinen romanioiden virasto](#), jonka tehtävänä on seurata ja arvioida romaneja koskevan kansallisen strategiakehyksen täytäntöönpanoa ja raportoida siitä, kuuluu EU-rahoituksen seurantakomiteoihin.

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Tšekki on nimittänyt romaninaisen hallituksen romaniasiainvaltuutetuksi edistämään romanien osallisuutta ja tehostamaan politiikan täytäntöönpanoa sekä yhteistyötä hallituksen romanivähemmistöasioiden neuvoston kanssa.
- Kroatiaassa on osoitettu romanien kansalliselle yhteysviranomaiselle lisää määrärahoja ja henkilöstöä. Se on tehostanut yhteistyötä alueellisen ja paikallisen tason kanssa ja tarjonnut syrjinnän vastaista koulutusta EU-varojen käyttöön osallistuville julkisten palvelujen tarjoajille.
- Slovakian romaniyhteisöjen täysivaltaisen edustajan toimisto nimettiin Program Slovenskon²⁰ välittäjänä toimivaksi elimeksi valvomaan romanien osallistamista koskevien hankkeiden suunnittelua ja täytäntöönpanoa. Romanian kansalliselle yhteysviranomaiselle on osoitettu lisää resursseja niin että sillä on nyt 112 työntekijää.²¹
- Kreikka on perustanut romanien sosiaalista osallisuutta käsittelevän valtiollisen komitean, joka mahdollistaa vuosia 2021–2030 koskevan kansallisen romanistrategian strategisen suunnittelun, järjestelmällisen seurannan ja arvioinnin sekä kaikkien asiaan liittyvien ministeriöiden ja keskushallinnon elinten tehokkaan koordinoinnin romanien sosiaalista osallisuutta edistävien toimenpiteiden toteuttamiseksi.

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen mukaisesti jäsenvaltioiden ja erityisesti niiden, joissa on merkittävä romaniväestö, olisi

- varmistettava, että romanien kansallisilla yhteysviranomaisilla on asianmukainen institutionaalinen toimeksianto sekä riittävä henkilöstö ja rahoitus, ja vahvistettava sen valmiuksia i) monialaiseen koordinointiin, ii) valtavirtaistamiseen ja seurantaan ja iii) yhteistyöhön alue- ja paikallisviranomaisten ja sidosryhmien kanssa
- vahvistettava edelleen romanien kansallisten yhteysviranomaisten roolia päätöksenteossa, ehdotuspyyntöjen suunnittelussa ja EU:n rahoittamien ohjelmien täytäntöönpanossa.

1.2 ROMANIVASTAISUUDEN TORJUNTA

Romanivastaisuus on romanien syrjäytymisen perimmäinen syy. Sitä esiintyy eri muodoissa, kuten romaneihin kohdistuvana rasismina, syrjintänä, ennakkoluuloina, stereotyyppinä, leimaamisena, vihapuheena ja viharikoksina.²² Romaneja koskevassa EU:n strategiakehyksessä määritellään syrjinnän ja romanivastaisuuden torjunta keskeiseksi tavoitteeksi ja monialaiseksi painopisteeksi kullakin politiikanalalla. Neuvoston suosituksen mukaan jäsenvaltioiden olisi vahvistettava toimia romanivastaisuuden torjumiseksi. Syrjintää EU:ssa koskevan vuoden 2023

²⁰ [Slovakian tasavallan sisäministeriö, Program Slovensko](#), joka saa tukea Euroopan aluekehitysrahastosta, koheesiorahastosta, Euroopan sosiaalirahasto plussasta ja oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta investointeja työpaikkoihin ja kasvuun koskevan Slovakian tavoitteen mukaisesti.

²¹ Slovakiassa lokakuussa 2023 tehdyn koalitionsopimuksen ja uuden hallituksen muodostamisen jälkeen romaniyhteisöjen edellisen täysivaltaisen edustajan tilalle nimettiin uusi romanitaustainen täysivaltaisen edustaja. Täysivaltaisen edustajan toimiston rooli Slovakian toimintaohjelman välittäjänä toimivana elimenä säilyi ennallaan.

²² [Reference Paper – Stop Antigypsyism!](#) ja [neuvoston päätelmät toimenpiteistä, joilla varmistetaan romaneille yhtäläiset mahdollisuudet asianmukaiseen ja eriytymättömään asumiseen ja puututaan eriytyneisiin asuinalueisiin](#) ja jotka TSTK-neuvosto hyväksyi 9 päivänä lokakuuta 2023.

Eurobarometri-tutkimuksen²³ mukaan 65 prosenttia EU:n kansalaisista katsoo, että romaneihin kohdistuva syrjintä on yleistä heidän maassaan, kun vuonna 2019 vastaava luku oli 61 prosenttia²⁴.

Komissio havaitsi vuonna 2023, että moni jäsenvaltio ei ollut vielä laatinut romanivastaisuuden torjumista ja ehkäisemistä koskevaa suunnitelmaa, ja kannusti niitä tekemään sen mahdollisimman pian. Jäsenvaltioita pyydettiin myös tarkistamaan romanivastaisuuden torjumista koskevia tavoitteitaan ja toimenpiteitään ja mukauttamaan tavoitetasoaan ongelman laajuuden mukaan.

Useimmat jäsenvaltiot (AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EL, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LV, NL, PT, RO, SE, SI ja SK) ilmoittivat laatineensa erityisiä toimenpiteitä romanivastaisuuden torjumiseksi. Yhteensä 13 jäsenvaltiota (AT, BG, CZ, DE, ES, FR, IE, IT, LU, PT, RO, SI ja SK) on sisällyttänyt syrjintää käsitteleviin raportteihinsa ja tutkimuksiinsa romanivastaisuuden ja romaneihin kohdistuvan syrjinnän omana ryhmänään. Useimmat jäsenvaltiot erottavat romanivastaisuuden myös oikeudellisissa kehyksissään ja/tai politiikoissaan (BE, BG, CZ, DE, ES, FR, HR, IE, LV, PT, RO, SE, SI ja SK). Kaikkiaan 21 jäsenvaltiossa (AT, BE, BG, CZ, DE, EL, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, LV, PL, PT, RO, SE, SI ja SK) tasa-arvoelimet pitävät lukua romanivastaisuutta ja/tai romaneihin kohdistuvaa syrjintää koskevista tapauksista.

Jäsenvaltiot ilmoittivat toteuttaneensa monenlaisia aloitteita, kuten i) koulutusta lainvalvontaviranomaisille, tuomareille, syyttäjille, virkamiehille, palveluntarjoajille ja oppilaitoksille ja ii) keskustelufoorumeita romaniväestön kansalaisyhteiskunnan kanssa. Näiden toimenpiteiden kattavuus on kuitenkin suppea. Kannanottopyyntöön vastanneet kansalaisjärjestöt kannustivat jäsenvaltioita tehostamaan toimiaan romanivastaisuuden torjumiseksi ja korostivat, että romanivastaisuus oli perimmäinen syy, joka aiheutti romaneille esteitä monilla elämänalueilla. Ne korostivat myös tarvetta ehkäistä syrjiviä käytäntöjä lainvalvonnassa.

Tällä osa-alueella on tapahtunut myönteistä kehitystä. Tarvitaan kuitenkin vielä työtä, jotta romanivastaisuus ja sen kielteiset vaikutukset romanien elämään tunnustetaan, sekä tehokkaita toimenpiteitä romanivastaisuuden ehkäisemiseksi ja kokonaan poistamiseksi pitkällä aikavälillä.

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Ranska järjestää virkamiehille (poliiseille, tuomareille ja opettajille) koulutusta romanivastaisuudesta ja seuraa romaneihin kohdistuvaa verkossa esiintyvää vihapuhetta.
- Saksa on nimittänyt ensimmäisen kerran liittovaltion asiamiehen, jonka tehtävänä on torjua romanivastaisuutta ja helpottaa sintien ja romanien elämää. Se on tehostanut toimia romanivastaisuuden torjumiseksi alueellisella tasolla liittovaltion sopimusten ja viranomaisten sekä sinti- ja romaniväestön kansalaisyhteiskunnan välisten puitesopimusten avulla.²⁵

²³ [Vuonna 2023 tehty Eurobarometri-tutkimus.](#)

²⁴ [Vuonna 2019 tehty Eurobarometri-tutkimus.](#)

²⁵ Ks. esimerkiksi [Central Council welcomes appointment of federal-state commission on antigypsyism as a historic step.](#)

- Slovakia on tunnustanut parlamentin päätöslauselmalla romaneihin kohdistuvan rasismien erilliseksi rasismien muodoksi holokaustin muistoa kunnioittavan kansainvälisen liiton (IHRA) käyttämän määritelmän mukaisesti.²⁶

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Koska romanivastaisuutta esiintyy edelleen monissa jäsenvaltioissa²⁷, niiden jäsenvaltioiden, jotka eivät vielä ole tehneet sitä, olisi

- asetettava selkeät tavoitteet ja laadittava indikaattorit, joilla maksimoidaan politiikkojen vaikutus asiaan
- pantava kaikilta osin täytäntöön monialaiset toimenpiteet romanivastaisuuden torjumiseksi eri alojen politiikoissa
- huolehdittava ennakoivasti perusoikeuksien suojeluun keskittyvien lainvalvontaviranomaisten koulutusmahdollisuuksista ja hyödynnettävä CEPOLin²⁸ tarjoamaa koulutusta.

1.3 KOULUTUS, TYÖLLISYYS, TERVEYDENHUOLTO JA ASUMINEN

Neuvoston suosituksen ja romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen tavoitteiden mukaisesti jäsenvaltioiden olisi i) edistettävä romanien tosiasiallisia yhdenvertaisia mahdollisuuksia laadukkaaseen koulutukseen, työllisyyteen, asumiseen ja terveydenhuoltoon ja ii) torjuttava syrjintää näillä osa-alueilla sovellettavan EU:n oikeudellisen kehyksen mukaisesti.

Komissio totesi vuoden 2023 arvioinnissaan, että jäsenvaltiot ovat suunnitelleet eniten toimenpiteitä koulutuksen alalle. Työllisyyttä, terveydenhuoltoa ja asumista koskevat toimenpiteet eivät sen sijaan aina vastaa romanien kohtaamien haasteiden suuruutta ja monimutkaisuutta. Siksi komissio kannusti voimakkaasti huomattavan romaniväestön jäsenvaltioita nostamaan tavoitetasoaan.

Raportointijakson aikana 14 jäsenvaltiota (AT, BG, DE, EL, ES, FR, HR, HU, IE, IT, PT, RO, SE ja SK) on joko parantanut jo suunniteltuja koulutusta, työllisyyttä ja terveydenhuoltoa koskevia toimenpiteitä tai hyväksynyt lisätoimenpiteitä, jotka voivat hyödyttää romaneja. Näihin toimenpiteisiin kuuluu romanien osallisuuden edistäminen yhdennetyllä lähestymistavalla, jossa yhdistetään syrjinnän ja romanivastaisuuden torjumiseen tähtäävät toimet i) toimenpiteisiin, jotka edistävät palvelujen ja oikeuksien parempaa saatavuutta, sekä ii) investointeihin romanien, myös naisten ja nuorten, ammatilliseen kehitykseen aktiivisen työmarkkinapolitiikan avulla. Jäsenvaltiot raportoivat myös edistyksistä i) romanien koulunkäynnin keskeytysten ehkäisemisessä ja niihin puuttumisessa, ii) terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden helpottamisessa ja iii) haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kohdistuvan intersektionaalisen syrjinnän torjumisessa.

²⁶ Ks. esimerkiksi [IHRA, Slovakia adopts the working definition of antigypsyism/anti-Roma discrimination - IHRA](#).

²⁷ Ks. esimerkiksi [Truth and Reconciliation Process to Address Antigypsyism in Europe - Stop Antigypsyism!](#).

²⁸ [CEPOL](#) on Euroopan unionin virasto, jonka tehtävänä on kehittää, toteuttaa ja koordinoita lainvalvontaviranomaisten koulutusta.

Jäsenvaltiot ovat ottaneet käyttöön useita toimenpiteitä, joilla edistetään romanien sosioekonomista osallisuutta alakohtaisesti, mutta edistyminen on hidasta ja lisätoimet ovat tarpeen. Systeemisten muutosten sijaan toimenpiteet rajoittuvat usein hankkeisiin.

Eräät sidosryhmät korostivat kannanottopyynnössä antamassaan palautteessa, että jäsenvaltioiden on poistettava olemassa olevia esteitä, joiden vuoksi monet romanit eivät pääse terveydenhuollon piiriin, kuten äärimmäinen köyhyys, syrjintä, koulutuksen puute ja alueellinen segregatio. Nämä esteet vaikuttavat huomattavasti heidän terveydentilaansa ja elinajanodotteeseensa. Sidosryhmät kehottivat lisäksi jäsenvaltioita i) sitoutumaan terveysindikaattoreiden kehittämiseen, ii) sisällyttämään strategioihinsa romaniyhteisössä toimivia terveysalan kenttätyöntekijöitä, iii) seuraamaan asuntotilannetta terveysvaikutusten arvioinnin avulla ja iv) ottamaan ekologisen oikeudenmukaisuuden huomioon politiikoissaan ja toimenpiteissään.

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Bulgaria on laatinut asuntostrategian, johon sisältyy kohdennettu ohjelma haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden auttamiseksi suoraan tarjoamalla kohtuuhintaisia asuntoja ja peruskorjauksia. Aiempia aloitteita ovat muun muassa vuonna 2007 muutettu terveysministeriön asetus raskaudenseuranta- ja synnytyspalvelujen järjestämisestä vakuutusta vailla oleville naisille sekä pakollisen sairausvakuutuksen piiriin kuulumattomista tutkimuksista lapsille ja raskaana oleville naisille.
- Muita heikommassa asemassa olevia lapsia koskevan Unkarin ”Sure-Start Children Centres” -ohjelman²⁹ painopiste on varhaislapsuuden aikaisessa kehityksessä ja alle 3-vuotiaiden lasten hoidossa. Ohjelman keskusten toiminta käynnistetään EU:n varoilla ja pitemmän aikavälin rahoitus toteutetaan kansallisen talousarvion kautta. Toinen EU:n rahoittama aloite ”Growing Opportunities”³⁰ tarjoaa sosiaali- ja terveydenhuoltoalan koulutusta pääasiassa romaninaisille. Vuoden 2021 loppuun mennessä yli 1 000 koulutukseen osallistunutta oli saanut valtakunnallisen pätevyyden, ja heistä yli 80 prosenttia on työllistynyt pitkäaikaisesti ja mielekkäästi sosiaalihuoltoon tai muille aloille.
- Italia toteuttaa Espanjan Acceder-aloitteen innoittamaa Acceder-e-hanketta, jossa autetaan heikompiosaisia löytämään töitä. Lisäksi ESR:n ja ESR+:n rahoittamassa kansallisessa hankkeessa ”Educational Inclusion of Roma and Sinti Minors” toteutetaan romanivastaisuuden ja romaneiden kohdistuvien ennakkoluulojen torjumiseen tähtäviä tiedotus- ja valistuskampanjoita kouluissa, koulutuskeskuksissa, korkeakouluissa ja tiedotusvälineissä.
- Romania käyttää elpymis- ja palautumistukivälineen varoja erilaisiin maaseudun heikompiosaisia ryhmiä hyödyttäviin toimiin, joita ovat esimerkiksi liikkuvat rintasyövän ja kohdunkaulan syövän seulontayksiköt, integroidut yhteisökeskukset, joissa tarjotaan sairaanhoitopalveluja, ja päiväkotien verkosto lapsille, jotka ovat vaarassa joutua eron perheistään.
- Espanja jatkaa ESR:n tukeman Acceder-ohjelman³¹ täytäntöönpanoa nuorten romanien auttamiseksi työmarkkinoille työllistyksen ja koulutuksen avulla. Espanjan ESR-rahoitteisella Calí-aloitteella³² edistetään romaninaisten yhtäläisiä mahdollisuuksia sekä

²⁹ Euroopan sosiaalirahasto plus: [Hungarian project promotes well-being of pre-school children.](#)

³⁰ Euroopan sosiaalirahasto plus: [Hungarian unemployed find work and self-esteem.](#)

³¹ [Acceder-ohjelma.](#)

³² [Cali-ohjelma.](#)

sosiaalista osallisuutta ja osallistumista työelämään ja torjutaan siten moniperusteista syrjintää. Lisäksi ESR+:sta tuetussa Kumpania-ohjelmassa³³ tarjotaan räätälöityjä sosiaali- ja koulutuspalveluja romaninuorille ja -perheille, edistetään koulutukseen osallistumista ja rohkaistaan nuoria romaneja jäämään koulutukseen, myös oppivelvollisuuden jälkeen.

- Irlannissa travellereita ja romaneja tukevilla pilottihankkeilla (STAR) edistetään koulutustulosten parantamista, inklusiivisen kouluuyhteisön luomista sekä travellerien ja romanien identiteettiä kunnioittavan ja suojelevan kulttuurin aikaansaamista.³⁴

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Komissio kehottaa jäsenvaltioita, erityisesti niitä, joissa on merkittävä romaniväestö,

- lisäämään romanilasten pääsyä ja osallistumista laadukkaaseen inklusiiviseen opetukseen ilman segregatiota sekä vähentämään koulunkäynnin keskeyttämistä ja alisuoriutumista perustaidoissa neuvoston aiheesta ”Tie koulumenestykseen” antaman suosituksen mukaisesti³⁵
- nostamaan tavoitetasoa romanien integroimisessa työmarkkinoille ja panemaan täysimääräisesti täytäntöön aloitteita, joilla aktivoidaan aliedustettuja ryhmiä ja haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, kuten romaneja
- varmistamaan asuntojen ja keskeisten palvelujen, kuten vesijohtoveden, turvallisen ja puhtaan juomaveden, asianmukaisen sanitaation, jätteiden keräys- ja käsittelypalvelujen, ympäristöpalvelujen, sähkön, kaasun, liikennepalvelujen, rahoituspalvelujen sekä digitaalisen viestinnän ja sen fyysisen infrastruktuurin saatavuuden
- kiinnittämään huomiota romanien terveysosaamiseen/-tietoisuuteen ja rokottamiseen, erityisesti lasten ja nuorten osalta, järjestämällä yhteisöihin terveysalan kenttätyöntekijöitä tai laajentamaan heidän rooliaan sekä integroimaan sen terveydenhuoltojärjestelmään, ja lisäämään terveydenhuolto- ja sosiaalihenkilöstön tietoa ja tiedostamista romanien ja muiden rodullisten tai etniseen vähemmistöön kuuluvien yhteisöjen syrjinnän torjunnasta.

Segregaatio koulutuksessa ja asumisessa

Segregaatio³⁶ on yksi rasismien ja syrjinnän äärimmäisimmistä muodoista, ja se on kielletty EU:n lainsäädännössä.³⁷ Romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen ja neuvoston suosituksen myötä jäsenvaltioita, joissa on merkittävä romaniväestö, kehoitettiin sisällyttämään kansallisiin kehyksiinsä suunnitelma tai toimenpidekokonaisuus koulutuksessa ja asumisessa esiintyvän segregatiion poistamiseksi.

Komissio totesi vuoden 2023 arvioinnissaan, että jäsenvaltioiden suunnitelmat koulutukseen ja asumiseen liittyvän segregatiion poistamiseksi eivät riitä ongelman ratkaisemiseen koko sen laajuudessa. Siksi se kehotti jäsenvaltioita tehostamaan tähän liittyviä toimiaan ja erityisesti puuttumaan väärin diagnooseihin, joiden vuoksi romanilapsia sijoitetaan virheellisesti erityisopetukseen.

³³ [Kumpania-ohjelma](#).

³⁴ Ks. esimerkiksi: [Minister Foley announces tender process for the independent pilot project, aimed at tackling education disadvantage in Traveller and Roma communities](#).

³⁵ [Neuvoston suositus aiheesta ”Tie koulumenestykseen”](#).

³⁶ Segregatiion eri muodoista ks. [2014-2020 Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds in tackling educational and spatial segregation](#).

³⁷ [Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, EYVL L 180, 19.7.2000, s. 22–26.](#)

Komissio kannusti voimakkaasti jäsenvaltioita hyödyntämään näiden ongelmien ratkaisemiseen kaikkea saatavilla olevaa EU-rahoitusta. EU:n varoista annetaan jäsenvaltioille merkittävää tukea segregaatian vähentämiseen. Koheesiopolitiikan ohjelmien valmistelussa ja täytäntöönpanossa kaikenlaisen muun muassa rotuun tai etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän ehkäiseminen sekä perusoikeuksien kunnioittaminen ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan noudattaminen ovat horisontaalisia periaatteita. Jäsenvaltioiden on myös otettava investointien saamisen edellytyksenä käyttöön asianmukaiset strategiset kehykset, joihin sisältyy toimenpiteitä segregaatian ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.³⁸

Raportointikauden aikana jäsenvaltiot, joissa on merkittävä romaniväestö, ilmoittivat olevansa tietoisia tarpeesta puuttua sekä alueelliseen että koulutukseen liittyvään segregaatioon, samoin kuin näiden kahden välisiin yhteyksiin. Kaiken kaikkiaan 14 jäsenvaltiota on ilmoittanut, että niissä esiintyy segregatiota: kahdessa niistä (EL ja FI) esiintyy alueellista segregatiota ja 12 jäsenvaltiossa (BE, BG, CZ, ES, HR, HU, IT, NL, PT, RO, SI ja SK) sekä alueellista että koulutukseen liittyvää segregatiota.³⁹ Edistystä on kuitenkin tapahtunut vain vähän, ja se on ollut yleisesti ottaen hidasta. EU:n perusoikeusviraston vuoden 2021 romanitutkimuksen⁴⁰ tietojen perusteella tämä on edelleen vakava huolenaihe. Kuten romanien osallisuutta käsitelleessä 16. eurooppalaisessa foorumissa todettiin, poliittisen tahdon ja valmiuksien puute paikallisella tasolla on yksi suurimmista koulutukseen liittyvän ja alueellisen segregaatian torjunnan esteistä.

Koulusegregaatio on edelleen suuri haaste useille jäsenvaltioille. Tilanne on huonontunut, ja edistys on ollut minimaalista tai olematonta.⁴¹ Vain kolme jäsenvaltiota (CZ, ES ja HU) ilmoitti ottaneensa käyttöön alueellisia tai paikallisia ohjelmia tai suunnitelmia koulusegregaatian poistamiseksi. Viisi jäsenvaltiota (CZ, ES, HR, HU ja SK) lupasi arvioida ongelman laajuutta. Koulusegregaatiota koskevien tietojen laadun parantaminen on erittäin tärkeää kaikissa jäsenvaltioissa ja erityisesti niissä, joissa on suuri romaniväestö ja joissa on raportoitu romanilasten koulusegregaatiosta.

Komissio käynnisti EU:n rotusyrjintädirektiivin perusteella romanilasten syrjinnästä koulutuksessa kolme rikkomusmenettelyä: Tšekkiä (2014), Slovakiaa (2015) ja Unkaria (2016) vastaan. Komissio nosti vuonna 2023 kanteen Slovakiaa vastaan Euroopan unionin

³⁸ Ks. esimerkiksi koulutusta, sosiaalista osallisuutta ja köyhyyden vähentämistä sekä romanien osallisuutta edistäviä strategisia toimintapoliittisia kehyksiä koskevat aihekohtaiset mahdollistavat edellytykset, [yhteisiä säännöksiä koskeva asetus, liite IV](#).

³⁹ Jäsenvaltioissa, joissa nämä ilmiöt ovat yleisimpiä, asuu suuri osa EU:n kaikista romaneista (yli 80 prosenttia).

⁴⁰ [EU FRA, Roma survey 2021: Roma in 10 European Countries](#): 48 prosenttia romaneista elää vakavassa aineellisessa puutteessa, ja 80 prosenttia romaneista on köyhyysvaarassa. Vuonna 2021 koulusegregaatiota koki 6–15-vuotiaista romanilapsista 52 prosenttia. Segregaatio oli erityisen näkyvä ongelma Slovakiassa, Bulgariassa, Kroatiaassa ja Romaniassa. Lähes kaksi kolmasosaa Bulgariassa ja Slovakiassa asuvista romanilapsista käy koulua, jossa kaikki tai useimmat muut lapset ovat romaneja. Tiedot osoittavat segregaatian lisääntyneen, koska vuonna 2016 koulusegregaatiosta kärsi 44 prosenttia 6–15-vuotiaista romanilapsista.

⁴¹ [FRA Roma Survey 2021](#): Kyselyn tulokset osoittavat, että koulusegregaatiota oli vuonna 2021 erityisen paljon Slovakiassa, Bulgariassa, Kroatiaassa ja Romaniassa. Siellä yli puolet tai (Bulgariassa ja Slovakiassa) lähes kaksi kolmasosaa näistä lapsista käy koulua, jossa kaikki tai useimmat muut lapset ovat romaneja. Kaiken kaikkiaan kehitys osoittaa, että koulusegregaatiota kokevien lasten osuus on kasvanut keskimäärin kahdeksan prosenttiyksikköä.

tuomioistuimessa, koska se ei ollut puuttunut ongelmaan tehokkaasti.⁴² Komissio seuraa tiiviisti romanilasten tilannetta kyseisten jäsenvaltioiden koulutusjärjestelmissä.

Kaikkiaan 14 jäsenvaltiota (BE, BG, CZ, EL, ES, FI, HR, HU, IT, NL, PT, RO, SI ja SK) on kehittänyt erityistoimenpiteitä alueellisen segregaatian torjumiseksi. Näistä 14 jäsenvaltiosta yhdeksän (BG, CZ, EL, ES, HU, IT, PT, RO ja SK) käyttää tähän tarkoitukseen EU:n varoja. Useampi jäsenvaltio, jossa on merkittävä romaniväestö (BG, CZ, RO ja SK), i) toteuttaa sosiaalisia asunto- ja siirto-ohjelmia, ii) parantaa romanien asuinalueiden infrastruktuuria, iii) hävittää hökkelilyliä ja iv) seuraa romanien osuutta segregoituneilla paikkakunnilla.

Kahdeksan jäsenvaltiota (BG, CZ, EL, ES, HR, IT, RO ja SK) ilmoitti, että niillä on arvio alueellisen segregaatian laajuudesta. Yleensä ei kuitenkaan ole saatavilla ajantasaisia tietoja segregoituneilla asuinalueilla asuvien romanien määrästä, mikä vaikeuttaa edistyksen asianmukaista mittaamista. Jäsenvaltioiden merkittävimpiä haasteita tässä asiassa ovat i) kohtuuhintaisten asuntojen ja asuntovaunupaikkojen puute (BE, CZ, ES, FI, HR, NL, PT ja RO), ii) yleishyödyllisten palvelujen ja muun infrastruktuurin saatavuus (BE, BG, EL, HU, SI ja SK), iii) köyhyys (CZ, FI, HU, RO ja SK), iv) laitton/epävirallinen asuminen ja hädät (tai niiden riski) (BE, BG, RO, SI ja SK) sekä v) romanivastaisuus (CZ, ES ja SK).

Tähän asiaan kiinnitetään huomiota neuvoston hiljattain hyväksymissä päätelmissä⁴³, joissa suositellaan, että jäsenvaltiot hyödyntäisivät käytettävissä olevia rahoitusvälineitä parhaalla mahdollisella tavalla romanien asumistilanteen parantamiseksi ja asumiseen liittyvän segregaatian poistamiseksi ja varmistaisivat näiden välineiden täydentävyyden EU:n rahastojen⁴⁴ kanssa. Tämä oli myös marraskuussa 2023 järjestetyn romanien osallisuutta käsitelleen 16. eurooppalaisen foorumin⁴⁵ teemana. Osallistujat korostivat, että on kiireellisesti parannettava taloudellisia ja elinoloja syrjäytyneillä ja segregoituneilla asuinalueilla tai hökkelilyissä, joissa monet romanit asuvat, soveltamalla yhdenmukaista lähestymistapaa, jonka pitkän aikavälin tavoitteena on asumiseen liittyvän segregaatian poistaminen. Myös useimmat kannanottopyyntöön vastanneet totesivat, että tämä asia on kiireellinen. Kansalaisjärjestöjen kuulemisryhmä korosti, että tässä asiassa tarvitaan kokonaisvaltainen lähestymistapa, joka voi ulottua asuntojen rakentamista tai kunnostamista pidemmälle myös segregaatian poistamiseen sekä monimuotoisuuden ja osallisuuden edistämiseen kohdeasuinalueilla.

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Bulgaria käynnisti kuntatasolla kokonaisvaltaisia ohjelmia koulusegregaatian poistamiseksi, sekundaarisen segregaatian ehkäisemiseksi ja syrjinnän torjumiseksi ESR+:n rahoituksella. Ohjelmien kohderyhmään kuului yli 17 800 haavoittuvassa asemassa olevaan ryhmään kuuluvaa lasta ja oppilasta, niissä tarjottiin koulutusta yli 3 500 työntekijälle, ja 345 koulua osallistui niissä segregaatian poistamiseen.

⁴² Ks. [tiedote Euroopan komission nostamasta kanteesta Slovakiaa vastaan](#), koska se ei ollut puuttunut tehokkaasti romanilasten koulusegregaatioon (19. huhtikuuta 2023).

⁴³ [Neuvoston päätelmät toimenpiteistä, joilla varmistetaan romaneille yhtäläiset mahdollisuudet asianmukaiseen ja eriyttömään asumiseen ja puututaan eriytyneisiin asuinalueisiin](#), ja jotka TSTK-neuvosto hyväksyi 9. lokakuuta 2023.

⁴⁴ ESR+, EAKR ja maaseudun kehittämisohjelmat kansallisella ja alueellisella tasolla sekä NextGenerationEU:n ja InvestEU:n välineet ja aloitteet.

⁴⁵ [Romanien osallisuutta käsitellyt 16. eurooppalainen foorumi](#): Varmistetaan yhtäläinen mahdollisuus asianmukaiseen asumiseen ilman segregatiota hyödyntämällä paremmin EU:n ja kansallisia varoja.

- Espanja myöntää paikallisviranomaisille tukea huonokuntoisten asuinalueiden parantamiseen, asuntojen rakentamiseen ja kunnostamiseen sekä hökkelilyöngelman ratkaisemiseen.
- Suomi toteutti opetus- ja kulttuuriministeriön ja ympäristöministeriön yhteishankkeen koulusegregaation ehkäisemiseksi.⁴⁶
- Kroatian toimintasuunnitelma vuosiksi 2023–2025 sisältää toimenpiteitä, joilla vähennetään eriytettyyn perusopetukseen osallistuvien romanilasten osuutta. Lokakuussa 2023 hyväksyttiin koulusegregaation poistamista koskeva alueellisen ja paikallisen tason ohjelma vuosiksi 2023–2025.
- Romania hyödynsi heinäkuun 2022 ja marraskuun 2023 välisenä aikana teknisen tuen välinettä⁴⁷ yhdennettyjen toimien suunnitteluun ja kehittämiseen epävirallisilla asuinalueilla asuvien ihmisten, myös romanien, tukemiseksi. Hankkeen tuloksena annettiin suosituksia, jotka koskevat nykyisten menetelmien parantamista, jotta voidaan tunnistaa kiireellisimmät toimet, jotka vaativat epäviralliset asuinalueet, ja parannettiin Romanian viranomaisten valmiuksia suunnitella ja toteuttaa toimia keskus- ja paikallistasolla.

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Komissio kehottaa jäsenvaltioita, joissa on merkittävä romaniväestö,

- varmistamaan, että koulutukseen ja asumiseen liittyvästä segregaatista laaditaan mahdollisimman pian arviot, joita käytetään yhdennettyjen desegregatio-ohjelmien kehittämisessä, sekä tehostamaan toimiaan koulutukseen ja asumiseen liittyvän segregaaation ehkäisemiseksi ja poistamiseksi
- kannustamaan paikallis- ja alueviranomaisia laatimaan ja panemaan täytäntöön toimintasuunnitelmia ja luomaan asianmukaisia koordinointi- ja yhteistyömekanismeja koulutukseen liittyvän ja alueellisen segregaaation ehkäisemiseksi ja poistamiseksi
- määrittämään EU:n, kansalliset, alueelliset ja paikalliset resurssit, joilla tuetaan

1.4 SEURANTA, TAVOITTEET JA INDIKAATTORIT

Romaneja koskevassa EU:n strategiakehyksessä esitettiin ensimmäistä kertaa sen kuhunkin poliittiseen tavoitteeseen liittyvät EU:n yleiset tavoitteet. Jäsenvaltioita kehoitettiin vahvistamaan kansalliset lähtökohdat sekä määrälliset ja/tai laadulliset tavoitteet näiden EU:n tavoitteiden saavuttamiseksi ja käyttämään perusoikeusviraston laatimia indikaattoreita. Tasa-arvoa koskevien tietojen keräämiseen käytettävissä olevia vaihtoehtoja voivat olla joko etnisen alkuperän mukaisesti eritellyt tiedot tai niitä parhaiten vastaavat sosiodemografiset tiedot tai näiden kahden yhdistelmä.

Komissio kannusti vuoden 2023 arvioinnissaan kaikkia jäsenvaltioita tarkistamaan ja muuttamaan tarpeen mukaan romaneja koskevia kansallisia kehyksiään ja kehittämään erityisiä määrällisiä tavoitteita, jotka auttavat EU:ta kokonaisuudessaan saavuttamaan EU:n tason yleistavoitteet vuoteen 2030 mennessä.

⁴⁶ [Opetus- ja kulttuuriministeriö, Suomi, Oikeus oppia -kehittämishjelma](#): varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämishjelma.

⁴⁷ [Teknisen tuen väline](#).

Raportointikaudella noin puolet jäsenvaltioista määrittivät yhteen tai useampaan niiden kansallisessa strategiassa asetettuun tavoitteeseen liittyviä määrällisiä ja/tai laadullisia erityistavoitteita. On myönteistä, että kymmenen jäsenvaltiota (AT, BE, CY, EL, ES, FR, HR, IT, PT ja RO) on sitoutunut pyytämään perusoikeusvirastolta teknistä apua voidakseen jatkaa tavoitteiden määrittämistä ja indikaattoreiden kehittämistä.

Komissio antaa tunnustusta toimistosta, joita jäsenvaltiot ja etenkin suuren romaniväestön jäsenvaltiot toteuttavat tavoitteiden asettamiseksi kaikilla tai useimmilla romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen tavoitteiden kattamilla aloilla. Nämä tavoitteet eivät kuitenkaan aina vastaa EU:n yleistavoitteita.⁴⁸ Yhteensä 15 jäsenvaltiolla (BE, BG, CY, CZ, EL, ES, FR, HR, HU, IT, LV, PL, PT, RO ja SK), joiden joukossa on merkittävän romaniväestön maita, on ainakin joitakin EU:n tason tavoitteita koskevia määrällisiä tavoitteita, jotka koskevat pääasiassa koulutusta, romanivastaisuutta ja syrjintää sekä työllisyyttä.

Tämä ei välttämättä siltikään riitä mittaamaan asianmukaisesti sitä, saavuttaako EU kokonaisuudessaan EU:n tason tavoitteet täyttävän vähimmäisedistyksen vuoteen 2030 mennessä. Sidosryhmät esittivät saman huolen vastatessaan kannanottopyyntöön. Jäsenvaltioiden raportoimia haasteita indikaattoreiden, lähtötason ja tavoitteiden vahvistamisessa ovat muun muassa i) yksilöiden etnistä alkuperää koskevien tietojen puute⁴⁹, ii) romanien/travellerien määrittelyyn liittyvät vaikeudet (AT, BG, CZ, FI, HU, IT ja RO), iii) asianomaisten yhteisöjen haluttomuus olla mukana aiheen käsittelyssä ja iv) monimutkainen hallintorakenne, jossa romanien osallisuutta edistäviä toimenpiteitä pannaan täytäntöön.

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Ranskan kansallisen romaneja koskevan kehyksen seurantajärjestelmässä asetettiin määrällisiä ja laadullisia tavoitteita ja määritettiin indikaattoreita. Siinä omaksuttiin myös etnisen sijaan alueellinen lähestymistapa haavoittuvassa asemassa olevien, slummeissa elävien EU:n kansalaisten ja ”gens du voyage” -ryhmien (travellerien) tilanteen ratkaisemiseen. Ranska seuraa myös verkossa esiintyvää vihapuhetta ja travellereita ja romaniyhteisöjä syrjiviä kommentteja.
- Unkari ja Slovakia ovat asettaneet määrällisiä tavoitteita ja määrittäneet indikaattoreita useimmille romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen tavoitteille EU:n tason yleistavoitteiden mukaisesti.
- Italia perusti seuranta- ja arviointiyksikön, joka koordinoi tiedonkeruuta hallintoelimiltä ja muista lähteistä sekä sen analysointia painottaen erityisesti Italian romanistrategian osaluoteita.

Ohjeita parannusten jatkamiseen

EU:n tavoitteet täyttävän vähimmäisedistyksen saavuttaminen vuoteen 2030 mennessä edellyttää merkittäviä, pitkäkestoisia ja yhdenmukaisia yhteisiä toimia. Komissio kehottaa jäsenvaltioita

⁴⁸ Jotkin jäsenvaltiot asettavat kansallisia tavoitteita, jotka kattavat muita kuin tiettyyn romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen tavoitteeseen liittyvän EU:n tason tavoitteen kattamia kysymyksiä.

⁴⁹ Etnistä alkuperää koskevien tietojen kerääminen on joissakin tapauksissa estetty kansallisessa tietosuojalainsäädännössä. Näin ovat tehneet esimerkiksi BE, DE, EL, ES, FR, HR, NL, PT, RO, SE ja SI.

- tarkistamaan tavoitteitaan, jotta ne vastaisivat paremmin EU:n tason tavoitteita, erityisesti jäsenvaltioissa, joissa on merkittävä romaniväestö
- hyödyntämään paremmin sekä romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen indikaattorivalikoimaa että esimerkkejä sosioekonomisiin tietoihin perustuvista epäsuorista tiedoista⁵⁰ (joita molempia voidaan käyttää etnistä alkuperää koskevien tietojen keräämiseen liittyvien ongelmien ratkaisemiseen).

1.5 VALTAVIRTAISTAMINEN

Romaneja koskevassa EU:n strategiakehyksessä kehoitettiin jäsenvaltioita sisällyttämään romaneja koskeviin kansallisiin kehyksiinsä yhdistelmä kohdennettuja ja yleisiä toimenpiteitä. Niissä olisi otettava huomioon paikalliset erityishaasteet ja puututtava nimenomaisesti esteisiin, jotka estävät romaneja hyötymästä tasavertaisesti yleisistä politiikoista. Neuvoston suosituksessa kehoitetaan jäsenvaltioita valtavirtaistamaan romanien tasa-arvo, osallisuus ja osallistuminen EU:n ja kansallisiin politiikka-aloitteisiin.

Komission vuonna 2023 tekemässä arvioinnissa korostettiin, että romaneja koskevissa kansallisissa kehyksissä kuvatut toimenpiteet, jotka liittyvät yleisiin sosiaalista osallisuutta koskeviin politiikkoihin, eivät usein ole riittävän yksityiskohtaisia sen suhteen, miten romanit voivat hyötyä niistä. Siksi se kehotti jäsenvaltioita ottamaan käyttöön suojatoimia, joilla i) estetään laiminlyönnit ja romaneja koskevien kysymysten sisällyttäminen yleisiin politiikkoihin vain pintatasolla ja ii) annetaan romanien kansallisille yhteysviranomaisille mahdollisuus omaksua monialainen valtavirtaistamis- ja koordinoitirooli tässä prosessissa.

Yhteensä 11 jäsenvaltiota (BG, CZ, EL, ES, FR, HR, HU, IE, RO, SI ja SK), mukaan lukien kaikki merkittävän romaniväestön maat, pyrkii aktiivisesti parantamaan romanien mahdollisuuksia hyödyntää tasa-arvoa ja osallisuutta edistäviä yleisiä toimenpiteitään. Näihin toimiin kuuluu se, että otetaan käyttöön inklusiivisuuden selkeät suojatoimet ja kriteerit, kuten i) etninen kohdentaminen (BG, ES, HR, HU, IE ja RO), ii) sosiaalinen kohdentaminen (CZ ja SK), iii) alueellinen kohdentaminen (CZ, ES, HR ja HU) ja iv) erityiset institutionaaliset rakenteet, kuten romaniyhteisössä toimivat kenttätöntekijät (BG, EL, ES ja RO) ja paikalliset solidaarisuussopimukset (FR)⁵¹.

Yksi romanien kansallisten yhteysviranomaisten tärkeimmistä tehtävistä on monialainen koordinointi romanikysymysten valtavirtaistamiseksi kaikkien romanien kannalta merkityksellisten tasa-arvoa ja osallisuutta koskevien politiikkojen ja palvelujen ja niihin liittyvien ohjelmien avulla. Tätä tehtävää hoidetaan järjestelmällisesti kansallisella tasolla 23 jäsenvaltiossa⁵² ja sen lisäksi alueellisella ja paikallisella tasolla 20 jäsenvaltiossa⁵³, suorassa yhteistyössä asiaankuuluvien viranomaisten kanssa. Tässä tulee esiin selvä suuntaus sisällyttää romanikysymykset laajempaan tasa-arvoa ja osallisuutta koskevaan politiikkaan. Kansalaisjärjestöjen kuulemisryhmän antama palaute kuitenkin osoittaa, että yleiset politiikat eivät useinkaan tavoita riittävästi paikallisia romaniyhteisöjä. Parannettavaa on muun muassa siinä, että olisi otettava laajemmin käyttöön inklusiivisia suojatoimia ja varmistettava niiden tehokas täytäntöpano alueellisella ja paikallisella tasolla.

⁵⁰ [EU Roma strategic framework – Portfolio of indicators](#).

⁵¹ Ks. esimerkiksi [Pacte des solidarités \(18. syyskuuta 2023\)](#).

⁵² Kaikki muut jäsenvaltiot paitsi DK, LT ja LU.

⁵³ Kaikki muut jäsenvaltiot paitsi DK, IE, LU, LV, NL ja SE.

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Puolan oikeusministeriö on vuodesta 2016 lähtien rahoittanut paikallis- ja alueviranomaisten toteuttamaa ohjelmaa, jossa tarjotaan maksutonta oikeusapua, maksutonta kansalaisneuvontaa ja oikeudellista koulutusta heikompiaisille ryhmille.⁵⁴
- Alankomaissa Knowledge Institute Inclusive Society⁵⁵ kerää asiantuntijatietaa tavoista parantaa romanien ja sintien elinoloja ja jakaa sitä päätöksentekijöille ja sosiaalityöntekijöille. Tukea on myönnetty 111 uudelle asuntovaunupaikalle, ja sen lisäksi on tehty julkista asuntotuotantoa koskeva lakiehdotus, jossa edellytetään, että kunnat kartoittavat tiettyjen ryhmien, kuten asuntovaunuissa asuvien ihmisten, asumistarpeita.
- Tšekin romanien kansallinen yhteysviranomaisen esitti asumista koskevaan lakiehdotukseen liittyvässä ministeriöiden välisessä menettelyssä menestyksekkäästi ehdotuksen siitä⁵⁶, että lakiehdotuksesta tehtäisiin osallistavampi ja että varmistettaisiin romanien tarpeiden huomioiminen tässä keskeisessä lainsäädännössä.

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Komissio kannustaa jäsenvaltioita, jotka eivät ole tähän mennessä niin tehneet,

- puuttumaan niihin esteisiin, jotka estävät romaneja hyötymästä yleisistä politiikoista ja toimenpiteistä, ja poistamaan ne
- varmistamaan valtavirtaistamistoimien tehokkaan koordinoinnin kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla ja eri aloilla, jotta niillä olisi myönteinen vaikutus romaniyhteisöjen elämään.

1.6 OSALLISTUMINEN

Romanien osallistumisen edistäminen voimaannuttamisen, yhteistyön ja luottamuksen avulla on yksi romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen keskeisistä tavoitteista, ja sitä on ehdotettu kaikkien kansallisten kehysten yhteiseksi piirteeksi. Neuvoston suosituksessa toistetaan tämä tavoite. Komission vuonna 2023 tekemässä arvioinnissa kehoitettiin jäsenvaltioita vahvistamaan kansallisia romanifoorumeita ja niitä vastaavia neuvoa-antavia ja osallistavia prosesseja.

Romanien osallistumisen merkitys näkyy useimpien jäsenvaltioiden toimissa. Yhteensä 20 jäsenvaltiota⁵⁷ ilmoitti, että romanien kansalaisjärjestöt osallistuvat romanivastaisuuden torjuntaa koskevien toimenpiteiden suunnitteluun, kehittämiseen, täytäntöönpanoon, seurantaan ja arviointiin. Kahdeksassa jäsenvaltiossa romanien kansalaisjärjestöt osallistuvat alueellisen segregaatian (BG, CZ, EL, ES, HU, RO, SI ja SK) ja koulusegregaatian (BG, CZ, ES, HR, HU, PT, RO ja SK) torjuntaa koskeviin toimenpiteisiin. Useat jäsenvaltiot (BG, EL, ES, HR, HU, PL, PT, RO, SI ja SK) ovat myös kehittäneet toimenpiteitä, joilla vahvistetaan romaniväestön kansalaisyhteiskunnan laajaa osallistumista romaneja koskevien kansallisten kehysten täytäntöönpanoon, seurantaan ja raportointiin. Tällä hetkellä romanien kansalaisjärjestöt ja/tai romaniasioita edistävät kansalaisjärjestöt osallistuvat EU:n rahoittamien ohjelmien seurantakomiteoihin täysivaltaisina jäseninä kymmenessä

⁵⁴ Ks: [Maksuton oikeusapu – maksuton apu](#).

⁵⁵ [Knowledge Institute Inclusive Society](#).

⁵⁶ Tšekin hallitus hyväksyi 12. kesäkuuta 2024 [asumisen tukemista koskevan lakiehdotuksen](#), joka on nyt Tšekin parlamentin käsiteltävänä.

⁵⁷ Kaikki muut jäsenvaltiot paitsi AT, DK, ET, LT, LU ja PL.

jäsenvaltiossa (BG, EL, ES, FI, HR, HU, IT, RO, SI ja SK), joihin kuuluvat lähes kaikki ne, joilla on merkittävä romaniväestö.

Romanien kansalliset yhteysviranomaiset ovat tärkeässä asemassa romanien kansalaisjärjestöjen kanssa käytävän vuoropuhelun, kuulemisen ja yhteistyön helpottamisessa erilaisten foorumien kautta. Kansallisten romanifoorumien perustaminen ja vahvistaminen on ratkaisevan tärkeää, jotta voidaan lisätä romanien kansalaisjärjestöjen panosta politiikan täytäntöönpanoon. Tähän mennessä 18 jäsenvaltiota on ottanut käyttöön tällaisia kansallisen tason rakenteita ja prosesseja, kuten kansalliset romanifoorumit (AT, BE, BG, EE, EL, ES, HU, IT, LT, PT ja SI) tai vastaavan prosessin (HR, FI, FR, PL, SE ja SK) tai näiden kahden yhdistelmän (LV ja RO), ja yksi jäsenvaltio (DE) suunnittelee kansallisen romanifoorumin perustamista.

Romanien osallistumisen ja edustuksen varmistavat myös vaaleilla valitut valtuutetut: romaneja on valittu kymmenessä jäsenvaltiossa (BG, EL, ES, HR, HU, PL, PT, RO, SI ja SK) joko kunnallis- tai aluevaltuustotason jäseniksi. Toinen esimerkki keinoista lisätä romanien osallistumista politiikkaan ja päätöksentekoon on romanien nimittäminen korkean tason poliittisiin ja johtaviin tehtäviin hallituksen rakenteissa. Esimerkkejä tästä ovat Tšekin hallituksen romaniasianvaltuutettu ja Slovakian hallituksen romaniryhteyksien täysivaltainen edustaja.

Vastauksena kannanottopyyntöön saaduissa tiedoissa tuotiin esiin joitakin myönteisiä kehityssuuntauksia (BG, CZ, ES ja IE). Romanien kansalaisjärjestöt näyttävät osallistuvan aiempaa enemmän neuvonantaviin mekanismeihin. Lisätyötä kuitenkin tarvitaan, jotta voidaan i) edistää romanien aktiivista kansalaisuutta, ii) tukea valmiuksien kehittämistä ja johtajuutta romanien kansalaisjärjestöissä, iii) lisätä tietoisuutta ihmisoikeuksista ja iv) tarjota resursseja nuorten romanien päätöksentekoprosesseihin osallistumisen lisäämiseksi.

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Suomi ottaa alueelliset romaniasian neuvottelukunnat ja paikalliset romaniryhmät aktiivisesti mukaan romaneja koskevan kansallisen kehityksensä toteuttamiseen.
- Slovenia jatkaa romaniryhteyksille kohdennettujen radio- ja televisio-ohjelmien yhteisrahoitusta.
- Latvia on palkannut romaniedustajan kokoaikaiseksi avustajaksi kansalliselle romanifoorumilleen, jota tuetaan kansalaisten, tasa-arvon, perusoikeuksien ja arvojen ohjelmasta⁵⁸.

⁵⁸ [Kansalaisten, tasa-arvon, perusoikeuksien ja arvojen ohjelma.](#)

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Edistääkseen romanien edustusta ja osallistumista komissio

- kehottaa kaikkia jäsenvaltioita i) maksimoimaan romanien aktiivisen osallistumisen kaikkien romaneita koskevien kansallisten kehysten täytäntöönpanoon liittyvien näkökohtien osalta (muun muassa kansallisten romanifoorumien kautta sekä EU:n rahoittamissa ohjelmissa) ja ii) kehittämään edelleen romaniväestön kansalaisyhteiskunnan valmiuksia, jotta se voi tehdä tässä asiassa mielekästä yhteistyötä romanien kansallisten yhteysviranomaisten ja viranomaisten kanssa
- kannustaa voimakkaasti kaikkia jäsenvaltioita, joissa esiintyy alueellista ja koulutukseen liittyvää segregatiota, ottamaan romanien kansalaisjärjestöt tiiviisti mukaan näiden haasteiden käsittelyyn muun muassa kehittämällä ja panemalla täytäntöön yhdennettyjä ja kokonaisvaltaisia desegregatio-ohjelmia EU:n rahoituksella.

1.7 RAHOITUS

Romaneja koskevassa EU:n strategiakehyksessä ja neuvoston suosituksissa kehotetaan jäsenvaltioita i) tekemään kunnianhimoisempia ja konkreettisempia sitoumuksia kansallisen ja EU:n rahoituksen käytöstä romanien tasa-arvon edistämiseen ja ii) hyödyntämään kaikkea EU:n vuosien 2021–2027 monivuotisesta rahoituskehiksestä ja NextGenerationEU-välineestä saatavilla olevaa rahoitusta.

Eri rahastojen täydentävyyden varmistamiseksi jäsenvaltiot, joissa on merkittävä romaniväestö (BG, CZ, EL, ES, HU, RO ja SK), ovat kohdentaneet tai korvamerkinneet varoja eri lähteistä romaneja koskevien kansallisten kehystensä täytäntöönpanoon.

Kuten kannanottoopyyntöön annetuissa vastauksissa ilmoitettiin, kansalaisjärjestöillä on kuitenkin edelleen paljon vaikeuksia saada ja hyödyntää EU-varoja. Jotkin sidosryhmät huomauttivat, että niille osoitettu rahoitus ei ole riittävää suhteessa tarvittavien toimien mittakaavaan. Tarvitaan yhdennetty ja moniulotteinen lähestymistapa, jossa yhdistetään investointeja työllisyyteen, koulutukseen, terveydenhuoltoon ja asumiseen.

Varapuheenjohtaja Věra Jourová ja komission jäsen Helena Dalli järjestivät helmikuussa 2023 Bulgarian, Tšekin, Unkarin, Romanian ja Slovakian romanien kansalaisjärjestöjen ja romanasioita edistävien kansalaisjärjestöjen kanssa keskusteluja EU-varojen tehokkaaseen käyttöön liittyvien haasteiden kartoittamiseksi. Osallistujat totesivat, että i) olisi yksinkertaistettava EU-varojen saantia koskevia vaatimuksia ja ii) edistettävä ruohonjuuritaso kansalaisjärjestöjen, kuntien ja muiden paikallisten sidosryhmien valmiuksien kehittämistä. Komission yksiköt laativat näiden keskustelujen perusteella luettelon lupaavista käytännöistä.⁵⁹

Esimerkkejä lupaavasta kehityksestä

- Saksa rahoittaa kansallisesta ja liittovaltion talousarviostaan useita hankkeita ja tutkimuksia, joilla torjutaan romanivastaisuutta ja syrjintää ja vaalitaan sintien ja romanien kulttuuria ja muistoja.

⁵⁹ [Romanien tasa-arvoa, osallisuutta ja osallistumista koskeva EU:n rahoitus – Euroopan komissio \(europa.eu\)](#)

- Ruotsin nuoriso- ja kansalaisyhteiskuntakysymysten virasto (MUCF) myönsi vuonna 2023 kansallisesta talousarviostaan 1,2 miljoonaa euroa rasismien ja suvaitsemattomuuden, myös romanivastaisuuden, torjuntaa ja ehkäisemistä koskevien aloitteiden tukemiseen.
- Espanjassa Galician hallitus rahoitti Fundación Secretariado Gitanoa työllisyyttä edistävän ohjelman toteuttamiseksi kuudessa kaupungissa vuosina 2021–2022. Ohjelmalla edistettiin sosiaalisen osallisuuden edistämiseen tarkoitettua tuen ja vähimmäistulon saajien, myös romanien, työllistymis- ja integroitumispolkuja.

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Komissio kehottaa jäsenvaltioita

- hyödyntämään tehokkaasti moniulotteisella yhdennetyllä lähestymistavalla kaikkia saatavilla olevia EU-varoja, erityisesti ESR+:n jäsenvaltiokohtaisia määrärahoja syrjäytyneiden romanien sosioekonomisen integroinnin tukemiseksi, EAKR:a sekä elpymis- ja palautumistukivälinettä. Tässä olisi yhdistettävä investointeja työllisyyteen, terveydenhuoltoon ja laadukkaaseen koulutukseen ja asumiseen ilman segregatiota sekä toimia hallinnollisten valmiuksien parantamiseksi paikallistasolla, mihin kuuluu myös paikallisviranomaisten ja ruohonjuuritason kansalaisjärjestöjen valmiuksien kehittäminen. Tätä tarkoitusta varten olisi tarvittaessa hyödynnettävä koheesiopolitiikan rahastojen väliarvioinnin tarjoamaa mahdollisuutta;
- hyödyntämään teknisen tuen välineen kautta tarjolla olevaa teknistä tukea, myös teknisen tuen välineen vuoden 2025 ehdotuspyynnön yhteydessä, keskus- ja paikallisviranomaisten valmiuksien parantamisessa, EU:n ja kansallisissa strategiakehyksissä yksilöityjen haasteiden ja painopisteiden käsittelyssä sekä täytäntöönpanon puutteiden korjaamisessa;
- tunnistamaan, panemaan täytäntöön ja jakamaan lupaavia käytäntöjä, mukaan lukien komission yksiköiden yksilöimät käytännöt, jotta niitä voidaan soveltaa myös kansallisissa, alueellisissa ja paikallisissa yhteyksissä, ja helpottamaan suurempia tapoja avun tarjoamiseen ruohonjuuritason kansalaisjärjestöille, kunnille ja muille paikallisille sidosryhmille ja niiden valmiuksien kehittämiseen.

2. ROMANIEEN TASA-ARVON, OSALLISUUDEN JA OSALLISTUMISEN EDISTÄMINEN LAAJENTUMISPROSESSISSA MUKANA OLEVISSA MAISSA

Kaikki Länsi-Balkanin maat ja Turkki hyväksyivät osana liittymisprosessia uudet romaneja koskevat kansalliset kehykset, jotka ovat romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen ja Länsi-Balkanin maiden Poznańin julistuksen sitoumusten⁶⁰ mukaisia, mikä on selvä osoitus sitoutumisesta asiaan. Äskettäin hyväksytyt strategiat sisältävät romanivastaisuuden torjunnan, ja niissä tunnustetaan romanien kansallisten yhteysviranomaisten rooli.

Näissä strategioissa on kuitenkin vielä parantamisen varaa. Jotta ne vastaisivat paremmin romaneja koskevaa EU:n strategiakehystä, olisi muun muassa vahvistettava romanien kansallisten yhteysviranomaisten valmiuksia ja lisättävä rahoitusta. On kiireellisesti varmistettava, että romanien kansalliset yhteysviranomaiset osallistuvat EU:n varojen käyttöä valvoviin kansallisiin komiteoihin, lukuun ottamatta vaatimuksen jo täyttävää Serbiaa.

⁶⁰ [Declaration of Western Balkans Partners on Roma Integration within the EU Enlargement Process.](#)

Vaikka strategioiden täytäntöönpano on jäsenvaltioissa epätasaista, ne pyrkivät selvästikin joko lujittamaan olemassa olevia seurantamekanismeja tai perustamaan uusia käyttäen laadullisten ja määrällisten tavoitteiden yhdistelmää. Monet näistä tavoitteista ovat kuitenkin melko yleisiä, mikä vaikeuttaa edistyksen asianmukaista mittaamista. Länsi-Balkanin maat ilmaisivat olevansa kiinnostuneita perusoikeusvirastolta saatavasta teknisestä avusta seurantajärjestelmiensä kehittämiseen edelleen.

Romanivastaisuus on ensimmäistä kertaa sisällytetty romaneja koskeviin kansallisiin kehyksiin, mutta kehyksissä esitetään kuitenkin vain vähän toimenpiteitä romanivastaisuuden torjumiseksi. Länsi-Balkanin maissa useimmat tasa-arvoelimet käsittelevät romanien syrjintätapauksia, mutta näissä maissa romanivastaisuutta ei ole vielä sisällytetty syrjintää koskeviin raportteihin ja tutkimuksiin. Romaneja koskevissa kansallisissa kehyksissä on edistytty huomattavasti sekä koulutukseen että asumiseen liittyvän segregaatinn tunnistamisessa edellisiin kehyksiin verrattuna. Käytännössä segregaatinn poistamista koskevat toimenpiteet eivät kuitenkaan ole kovin kattavia, eikä tämän ongelman ratkaisemiseen käytetä EU:n varoja.

Valtavirtaistamisen suhteen on todettava, että nimenomaan romaneja koskevia kysymyksiä käsitellään vain joissakin Länsi-Balkanin maiden ja Turkin tämänhetkistä koulutus- ja työllisyyspolitiikoista, eivätkä nämä politiikat ole vielä riittävän kunnianhimoisia näkyvän vaikutuksen aikaansaamiseksi. Romanien kannustamiseksi osallistumaan virallisille työmarkkinoille ja kansalaisyhteiskuntaan useimmissa romaneja koskevissa kansallisissa kehyksissä olisi oltava enemmän toimenpiteitä, joilla edistettäisiin i) valmiuksien kehittämistä, ii) romaniväestön kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä ja iii) romaninaisten ja -nuorten osallistumista päätöksentekoprosesseihin.

Rahoituksen osalta Länsi-Balkanin maiden laatimissa strategioissa korostetaan liittymistä valmistelevan tukivälineen (IPA)⁶¹, kansallisen rahoituksen ja muiden avunantajien rahoituksen käytön merkitystä. Näiden maiden kansallisella tasolla tähän tarkoitukseen kohdistamat määrät ovat kuitenkin liian pieniä, jotta niillä voitaisiin vastata asianmukaisesti näin suuriin haasteisiin ja varmistaa kestävyys. IPAn, naapuruus-, kehitys- ja kansainvälisen yhteistyön välineen (NDICI), Länsi-Balkanin investointikehyksen ja Länsi-Balkanin uuden kasvusuunnitelman sekä uudistus- ja kasvutukivälineen tarjoamat mahdollisuudet olisi selvitettävä perusteellisesti, jotta voidaan parantaa romaneja koskevien kansallisten strategioiden täytäntöönpanon rahoitusta.

Ukraina, Moldova ja Georgia ovat ehdokasmaita, jotka ovat aloittaneet viralliset liittymisneuvottelut. Ukrainalla ja Moldovalla on romaneja koskeva kansallinen kehys, kun taas Georgiassa romanikysymyksiä käsitellään laajemmin kansallisia vähemmistöjä koskevissa strategioissa.⁶² Koska lähtötilanne oli tämä, komission yksiköt esittivät romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen olevan osa EU:n viitesäännöstöä. Kahdenvälisessä tarkastelussa kaikki kolme ehdokasmaata kertovat i) EU:n säännöstöön mukautumiseksi tekemänsä työn tilasta, ii) ennakoimistaan tulevista haasteista ja iii) seuraavista toimista, jotka ne aikovat toteuttaa.

⁶¹ [Liittymistä valmisteleva tukiväline \(IPA\)](#).

⁶² Ukraina: vuosien 2021–2030 romanistrategia (action p), asiasta vastaava elin: kulttuuriministeriön alainen etnisistä asioista ja omantunnonvapaudesta vastaava valtion yksikkö; Moldova: romaniväestön tukiohjelma 2022–2025, asiasta vastaava elin: etnisten ryhmien välisistä suhteista vastaava virasto.

Ohjeita parannusten jatkamiseen

Komissio kehottaa laajentumisprosessissa mukana olevia maita

- takaamaan romanien kansallisille yhteysviranomaisille asianmukaisen institutionaalisen toimeksiannon, henkilöstön ja rahoituksen ja vahvistamaan niiden roolia EU:n rahoittamien ohjelmien päätöksenteossa ja täytäntöönpanossa
- tarkistamaan kansallisia tavoitteita, jotta ne vastaavat kaikilta osin EU:n tason tavoitteita, ja takaamaan säännöllisen ja julkisen seurannan
- lisäämään romanikysymysten valtavirtaistamista suoraan vaikuttavilla politiikan aloilla, käyttämään EU:n rahastoja romanien osallistamista koskevien politiikkojen täytäntöönpanon parantamiseen sekä tehostamaan romanivastaisuuden torjuntaa ja ehkäisemistä esimerkiksi lainvalvontaviranomaisille annettavalla koulutuksella.

3. EU:N TOIMET

Romanien tasa-arvon, osallisuuden ja osallistumisen edistäminen on yhteinen pyrkimys. Jäsenvaltioilla on päävastuu edistymisestä romaneja koskevan EU:n strategiakehyksen ja neuvoston suositusten kattamilla aloilla, ja komissio on puolestaan tukenut tätä prosessia ottamalla käyttöön monia eri välineitä ja resursseja.

EU:n lainsäädännön täytäntöönpano

Kertomuskaudella komissio jatkoi seuraavien säädösten täytäntöönpanon ja soveltamisen valvontaa: i) rotusyrjintädirektiivi, ii) uhrien oikeuksia koskeva direktiivi ja iii) neuvoston puitepäätös rasismien ja muukalaisvihan torjumisesta. Se käynnisti tarvittaessa rikkomusmenettelyjä kansallisen lainsäädännön ja käytännön muutosten vauhdittamiseksi.

Kahden uuden kansallisia tasa-arvoelimiä vahvistavan EU:n direktiivin⁶³ hyväksyminen vuonna 2024 on merkittävä askel (myös rotuun tai etniseen alkuperään perustuvan) syrjinnän vastaisten sääntöjen täytäntöönpanossa ja uhrien oikeussuojan saatavuuden parantamisessa. Direktiiveissä edellytetään, että jäsenvaltiot i) takaavat tasa-arvoelinten riippumattomuuden, ii) varmistavat näille elimille niiden tehtävien suorittamiseen tarvittavan henkilöstön sekä taloudelliset ja tekniset resurssit ja iii) antavat niille valtuudet, joilla ne voivat ehkäistä syrjintää, edistää tasa-arvoa ja auttaa paremmin ja maksutta syrjinnän uhreja, myös maaseudulla ja syrjäisillä alueilla. Lisätessään tietoisuutta rotusyrjintädirektiivillä suojatuista oikeuksista sekä tasa-arvoelinten olemassaolosta ja palveluista jäsenvaltioiden ja tasa-arvoelinten on kiinnitettävä huomiota ryhmiin, joiden tiedonsaanti saattaa olla hankalaa. Joidenkin ryhmien tiedonsaantia saattavat haitata esimerkiksi epävarma taloudellinen tilanne, puutteellinen lukutaito tai verkkovälineiden puute. Kaikki nämä voivat olla ongelmia osalle romaniväestöstä. Jäsenvaltioiden on saatettava uudet säännöt osaksi kansallista lainsäädäntöään kesäkuuhun 2026 mennessä.

Romanien tasa-arvon valtavirtaistaminen EU:n poliittisissa aloitteissa ja EU-varojen käyttö romaniasioita varten

⁶³ [Neuvoston direktiivi \(EU\) 2024/1499, annettu 7 päivänä toukokuuta 2024, normeista tasa-arvoelimille, jotka toimivat asioissa, jotka koskevat henkilöiden rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumatonta yhdenvertaista kohtelua. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi \(EU\) 2024/1500, annettu 14 päivänä toukokuuta 2024, tasa-arvoelimiä koskevista normeista naisten ja miesten yhdenvertaiseen kohteluun ja yhtäläisiin mahdollisuuksiin työssä ja ammatissa liittyvissä asioissa.](#)

ESR+:n puitteissa 15 jäsenvaltiota on suunnannut varoja romanien osallisuuden tukemiseen, joten EU:n kokonaisrahoitusosuus työllisyyden, sosiaalisen osallisuuden, koulutuksen ja osaamisen sekä terveydenhuollon ja asumisen kaltaisten palvelujen saatavuuden, syrjimättömyyden ja valmiuksien kehittämisen tukitoimenpiteisiin on 1,574 miljardia euroa (kaikkiaan 2,246 miljardista eurosta).

EAKR:stä osoitettiin kaudella 2021–2027 noin 19,6 miljardia euroa osallistavaan kasvuun ja muun muassa toimenpiteisiin romanien osallistamiseksi asianomaisissa jäsenvaltioissa. Niillä tuetaan muun muassa infrastruktuurin kehittämistä, laitteistoja, laadukkaiden yleisten palvelujen saatavuutta ja segregoimatonta asumista sekä investointeja inklusiiviseen koulutukseen, työllisyyteen, terveydenhuoltoon, sosiaalipalveluihin ja lastenhoitoon.

Jäsenvaltiot ovat myös saaneet teknisen tuen välineestä tukea julkishallintonsa valmiuksien vahvistamiseen keskus-, alue- ja paikallistasolla, jotta ne voivat auttaa syrjäytyneitä romaniväestöryhmiä niiden kohtaamissa haasteissa. Teknisen tuen välineestä on erityisesti autettu Romaniaa kehittämään seuranta- ja arviointikehys sen romanistrategian täytäntöönpanoa varten.

Useat jäsenvaltiot sisällyttävät tähän tähtäviä toimenpiteitä kansallisiin elpymis- ja palautumissuunnitelmiinsa. Bulgaria aikoo esimerkiksi rakentaa haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kuuluville nuorille, myös romaneille, 20 keskusta, joiden tarkoituksena on parantaa heidän digitaalisia ja taloudellisia taitojaan ja sitä kautta heidän työllistettävyyttään ja sosiaalista osallisuuttaan.

Talouspolitiikan eurooppalaisella ohjausjaksolla seurataan edelleen romanien tilannetta ja ohjataan jäsenvaltioita uudistuksissa ja investoinneissa, joilla vastataan sitkeisiin haasteisiin. Vuoden 2024 eurooppalaisen ohjausjakson yhteydessä esitetyssä maakohtaisessa analyysissä tuodaan esiin romaniyhteisöjen tietyissä jäsenvaltioissa (BG, CZ, EL, HU, RO ja SK) kohtaamia haasteita. Tässä yhteydessä koheesipolitiikan rahoituksen vuoden 2025 väliarviointi⁷⁴ tarjoaa jäsenvaltioille mahdollisuuden arvioida ohjelmiaan ja kohdentaa niitä paremmin, jotta ne voivat vastata romanien osallisuuteen liittyviin ja erityisesti vuoden 2024 maakohtaisissa suosituksissa⁷⁵ mainittuihin haasteisiin.

EU:n toimet ja tuki romanien osallistumisen edistämiseksi

Komissio on jatkanut yhteistyötään EU:n neuvoston kiertävää puheenjohtajuutta hoitavien jäsenvaltioiden ja Euroopan parlamentin kanssa varmistaakseen, että romanien tasa-arvo, osallisuus ja osallistuminen pysyvät poliittisen asialistan kärjessä. Yhteistyöhön sidosryhmien kanssa osallistuvat Roma Civil Monitor -aloite⁷⁶, kansalaisjärjestöjen kuulemisryhmä, tasa-arvoelinten eurooppalaisen verkosto (Equinet)⁷⁷ ja EURoma-verkosto. Komissio on myös tukenut romanijärjestöjen eurooppalaisia verkostoja ja tarjonnut niille mahdollisuuden ottaa

⁷⁴ [Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus \(EU\) 2021/1060, annettu 24 päivänä kesäkuuta 2021, yhteisistä säännöksistä](#): Jäsenvaltion on toimitettava komissiolle 31. maaliskuuta 2025 mennessä arvio kunkin ohjelman väliarvioinnin tuloksista sekä ehdotus 86 artiklan 1 kohdan toisessa alakohdassa tarkoitetun joustomäärän lopulliseksi jakamiseksi.

⁷⁵ Vuoden 2024 talouspolitiikan eurooppalainen ohjausjakso: [Maaraportit – Euroopan komissio \(europa.eu\)](#), [Maakohtaiset suositukset / komission suositukset – Euroopan komissio \(europa.eu\)](#).

⁷⁶ [Roma Civil Monitor -hanke 2021–2025](#).

⁷⁷ [Equinet – kansallisten tasa-arvoelinten eurooppalainen verkosto \(equineteurope.org\)](#).

käyttöön järjestelmiä romanien paikallisten kansalaisjärjestöjen tukemiseksi. Lisäksi komissio on tehnyt yhteistyötä Euroopan parlamentin ja romaniväestön kansalaisyhteiskunnan kanssa romaneille tärkeiden päivien, kuten kansainvälisen romanipäivän (8. huhtikuuta)⁷⁸, EU:n romaniviikon⁷⁹ ja romanien joukkotuhon eurooppalaisen muistopäivän (2. elokuuta)⁸⁰, kunnioittamiseksi yhdessä. Komissio on varmistanut vahvan kumppanuuden kansalaisjärjestöjen kuulemisryhmän kanssa vuotuisen romanien osallisuutta käsittelevän eurooppalaisen foorumin järjestämiseksi, jotta kaikkien sidosryhmien kanssa voidaan käydä mielekkäitä keskusteluja.⁸¹

Komissio auttoi edelleen CERV-ohjelman kautta romanien kansallisia yhteysviranomaisia kansallisten romanifoorumien perustamisessa tai vahvistamisessa ja sen varmistamisessa, että romanit, erityisesti romaninaiset ja -nuoret, pääsevät osallistumaan päätöksentekoprosesseihin. Romanien kansallisia yhteysviranomaisia koskevaa vuoden 2024 ehdotuspyyntöä on uudistettu, jotta kansalliset yhteysviranomaiset voivat tehdä hakemuksia yhteistyössä romanien ja romanasioita edistävien kansalaisjärjestöjen kanssa.

EU:n toimet ja tuki tasa-arvon edistämiseksi ja romanivastaisuuden torjumiseksi

Komissio jatkoi myönteisten narratiivien ja romanitaustaisten roolimallien esiintuomista sekä romanivastaisuuden, stereotyyppien, romanivastaisen retoriikan ja vihapuheen torjumista. Se toteutti tätä sekä vihapuheen ja viharikosten torjuntaa käsittelevän korkean tason työryhmän⁸² että syrjimättömyyttä, yhdenvertaisuutta ja moninaisuutta käsittelevän korkean tason ryhmän⁸³ kautta.

Komissio jatkoi yhteistyötään Euroopan neuvoston kanssa käynnissä olevan EQUIROM-ohjelman avulla edistääkseen muun muassa puolueetonta ja eettistä uutisoimista romaneista tiedotusvälineissä.⁸⁴ Kesäkuussa 2024 käynnistettiin myös uusi ”Roma Memory” -ohjelma⁸⁵, jolla pyritään lisäämään romanien joukkotuhon tunnettuutta ja muistamista.

Tiedonannon *Ei sijaa vihalle – Eurooppa yhdessä vihaa vastaan*⁸⁶ jatkotoimissa selvitetään, miten voitaisiin maksimoida perusoikeusviraston mahdollisuudet kerätä ja analysoida tietoa romanien tasa-arvosta, osallisuudesta ja osallistumisesta, jotta voitaisiin edistää vihan torjumiseen tähtäviä EU:n toimia.

Komissio rahoittaa edelleen CERV-ohjelman kautta hankkeita, joilla torjutaan rasismia, muukalaisvihaa ja kaikenlaista syrjintää, mukaan lukien romanivastaisuuden eri ilmenemismuodot. Lisäksi Erasmus+ -ohjelmasta rahoitetaan hankkeita, joilla edistetään romanien osallisuutta koulutuksessa, kulttuurissa, urheilussa ja terveydenhuollossa. Osana työtä eurooppalaisen koulutusalueen toteuttamiseksi vuoteen 2025 mennessä Eurooppalaisen koulutusalueen tasa-arvoa ja arvoja koulutuksessa käsittelevä työryhmä julkaisi

⁷⁸ [Kansainvälinen romanipäivä.](#)

⁷⁹ [EU:n romaniviikko.](#)

⁸⁰ [Euroopan parlamentin päätöslauselma kansainvälisen romanipäivän johdosta – mustalaisvastaisuus Euroopassa ja toisen maailmansodan aikaisen romanien kansanmurhan muistopäivän tunnustaminen EU:ssa.](#)

⁸¹ [EU:n romanien osallisuusfoorumi ja romanasioita käsittelevät huippukokoukset.](#)

⁸² [Vihapuheen ja viharikosten torjuntaa käsittelevä korkean tason työryhmä.](#)

⁸³ [Syrjimättömyyttä, yhdenvertaisuutta ja moninaisuutta käsittelevä korkean tason ryhmä.](#)

⁸⁴ [Journalism Excellence Awards 2024.](#)

⁸⁵ [Roma Holocaust Remembrance and Education \(RomaMemory\).](#)

⁸⁶ *Ei sijaa vihalle – Eurooppa yhdessä vihaa vastaan*, [JOIN\(2023\)51 final](#).

keskusteluasiakirjan, jossa käsiteltiin eri syrjinnän muotojen, myös romaneihin kohdistuvan syrjinnän, torjumista koulutuksessa ja sen kautta.⁸⁷

Muita EU:n aloitteita romanien tasa-arvon edistämiseksi ovat muun muassa seuraavat: i) haavoittuvassa asemassa olevien romaniperheiden asumista ja työllisyyttä koskeva HERO-hanke⁸⁸ sekä ii) EU:n ja Euroopan neuvoston yhteiset ohjelmat INSCHOOL (koulutusala)⁸⁹ ja iii) ROMACT⁹⁰, jonka kautta paikalliset sidosryhmät ja viranomaiset voivat käyttää EU:n varoja asianmukaisesti syrjäytyneimpien, myös romanien, elinolojen parantamiseen.

PÄÄTELMÄT

Jäsenvaltiot ja laajentumisprosessissa mukana olevat maat ovat alkaneet luoda tarvittavia rakenteita ja prosesseja romaneja koskevien kansallisten kehystensä tehokasta täytäntöönpanoa varten. Ne ovat laatineet uusia ohjelmia ja toimia ja aloittaneet niiden täytäntöönpanon komission vuoden 2023 tilannekatsauksessa annettujen ohjeiden mukaisesti. Useat jäsenvaltiot ovat vahvistaneet romanien kansallisten yhteysviranomaisten roolia osoittamalla niille lisää resursseja ja vahvistamalla monialaista koordinoitua. Romanivastaisuuden torjunnassa ja ennaltaehkäisyssä on tapahtunut kansallisella tasolla jonkin verran myönteistä kehitystä. Lisäksi useat jäsenvaltiot priorisoivat inklusiivista koulutusta ja romanien osallistumista.

Jäsenvaltioiden tällä ensimmäisellä raportointikierröksellä toimittamien tietojen perusteella nykyinen tavoitetaso ei kuitenkaan edelleenkään riitä takaamaan sitä, että saavutetaan EU:n vuoden 2030 tavoitteet täyttävä vähimmäisedistys. Kaikkiaan 12 jäsenvaltiolta ja laajentumismaalta puuttuu edelleen selvät tavoitteet, jotka kytkeytyvät realistisiin indikaattoreihin toimenpiteiden edistymisen ja vaikutusten mittaamiseksi, myös alueellisella ja paikallisella tasolla. Lisäksi kaikilla romanien kansallisilla yhteysviranomaisilla ei ole institutionaalisia valmiuksia ottaa romaneja koskevien kansallisten kehysten, EU:n koheesiopolitiikan ohjelmien ja elpymis- ja palautumissuunnitelmien täytäntöönpanoon mukaan muita valtionhallinnon yksiköitä, paikallisviranomaisia ja kansalaisjärjestöjä.

Romanivastaisuuden ja romanien syrjinnän ehkäiseminen ja torjuminen on pysyvän edistyksen edellytys kaikilla muilla osa-alueilla. Jäsenvaltioiden ja laajentumismaiden olisi tältä osin edettävä ohjelmiansa ja toimenpiteidensä täytäntöönpanossa nopeasti ja päättäväisesti. Jäsenvaltioiden, joissa esiintyy laajalti sitkeää alueellista ja koulutukseen liittyvää segregatiota ja varsinkin joissa on suuri romaniväestö, olisi puututtava näihin ongelmiin voimakkaammin asettamalla selkeät tavoitteet ja suunnittelemalla yhdenmukaisia toimia, jotka vastaavat ongelman mittakaavaa. Niiden olisi hyödynnettävä tähän tarkoitukseen saatavilla olevaa EU:n rahoitusta parhaalla mahdollisella tavalla.

Romaneja koskevassa EU:n strategiakehyksessä kaavailun myönteisen muutoksen saavuttamiseksi tarvitaan lisää toimia. Keskeinen tekijä edistymisen mittaamisessa on vuonna 2025 käynnistettävä perusoikeusviraston romanitutkimus, jota hyödynnetään myös komission vuoden 2026 kertomuksessa edistymisestä romaneja koskevien EU:n ja kansallisten kehysten täytäntöönpanossa.

⁸⁷ [Keskusteluasiakirja syrjinnän eri muotojen torjunnasta koulutuksessa ja koulutuksen avulla.](#)

⁸⁸ [HERO-hanke romanien voimaannuttamiseksi ja asumisolojen parantamiseksi \(hero-project.org\).](#)

⁸⁹ [Inschool-hanke romanilasten tilanteen parantamiseksi inklusiivisten koulujen avulla \(coe.int\).](#)

⁹⁰ [ROMACT-hanke, jolla kehitetään paikallistason valmiuksia osallistaa romaneja \(coe-romact.org\).](#)

Komissio kehottaa tämän arvioinnin ja vuoden 2023 alustavan ohjeistuksensa perusteella jäsenvaltioita hyödyntämään näitä havaintoja romaneja koskevien kansallisten kehystensä täytäntöönpanossa ja seuraavassa raportoinnissa, joka on määrä toteuttaa vuonna 2025.

Komissio on lujasti sitoutunut tukemaan jäsenvaltioita sellaisen unionin rakentamisessa, jossa tasa-arvo, osallisuus ja osallistuminen ovat romaneille todellisuutta.
